

чи іншої події й потенційних втрат при її настанні; оцінка ризику та вжиття заходів щодо його мінімізації; моніторинг та перевірка механізму управління ЗЕД підприємств в системі митно-тарифного регулювання.

Висновки. Проведене дослідження щодо формування складових елементів управління ЗЕД підприємств дозволило визначити взаємозв'язок між його завданнями і функціями: фіскальною, правоохоронною функцією та функцією сприяння ЗЕД підприємства.

Література

1. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : [монографія] / Бережнюк І. Г. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2009. – 543 с.
2. Іващук І. О. Митні ініціативи в глобальному просторі : [монографія] / Іващук І. О. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 304 с.

Надійшла 10.09.2010

УДК 339.341

М. О. СТАДНІК
Хмельницький національний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті досліджено правові засади функціонування системи державного регулювання ЗЕД в Україні, визначено функції та повноваження окремих органів влади у реалізації державної політики в сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

In the article law standards of functioning the system of regulating international relationship in Ukraine are observed, the main functions and commission of state authority in the system of regulating international relationship are determinate.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, нормативно-правове регулювання, державна політика, суб'єкти господарювання.

Вступ. Комплексні економічні перетворення, що відбуваються сьогодні в Україні, мають на меті не лише виробити моделі та механізми побудови і послідовної реалізації сучасних економічних відносин, але й поступову інтеграцію українських підприємств у міжнародні економічні зв'язки, з одного боку, і залучення іноземних підприємств до діяльності в Україні, з іншого.

Вчені, що досліджували це питання. Правовим питанням регулювання ЗЕД в Україні присвячено досить багато досліджень. Так, основні інструменти державного регулювання ЗЕД детально проаналізовані О. Вишняковим [1], правові основи здійснення господарських операцій з іноземними контрагентами та підстави відповідальності перед державою за порушення законодавства визначені С. Коломацькою, А. Мазаракі, І. Михасюком [2-4]. Інтерес представляють практичні посібники з організації та здійснення ЗЕД, в яких систематизовані предметні аспекти її регулювання і особливості притягнення суб'єктів підприємництва до відповідальності при порушенні ними певних норм законодавства. Натомість питання структури системи державного регулювання ЗЕД не знайшло гідного відображення в науковій літературі, окремі згадування про неї можна знайти у працях Ю. Макогона, В. Авер'янова та деяких інших авторів.

Аналіз літературних джерел показав, що більшістю авторів проблема правового забезпечення функціонування системи державного регулювання ЗЕД або не розглядається, або її аналіз носить поверховий характер, внаслідок чого питання про підстави діяльності, компетенцію, повноваження органів державного регулювання ЗЕД залишаються нез'ясованими.

Постановка завдання. За даними Держкомстату України впродовж останніх років наша держава досить активно проводить зовнішньоекономічну діяльність (табл. 1). Ефективність зовнішньої економічної діяльності як вітчизняних, так і іноземних підприємств у рамках правової системи конкретної держави визначається, насамперед, ступенем досконалості охоплення сфер регулювання і ліберальності її законодавства. Україна в даному разі не є винятком. У зв'язку з цим зростає значення правового регулювання питань функціонування різних суб'єктів господарської діяльності в Україні, побудованої на взаємовідносинах, що мають місце як на території України, так і за її межами.

Таблиця 1

Результати зовнішньоекономічної діяльності України за 2007-2009 роки (млн. дол США)

Вид діяльності	2007	2008	2009
Експорт товарів	49296,1	66967,3	39695,1
Імпорт товарів	60618,0	85535,3	45433,1
Експорт послуг	9038,9	11741,3	9598,3
Імпорт послуг	4980,6	6468,0	5173,5
Прямі іноземні інвестиції	21607,0	29542,0	35616,4

Результати. Принципи зовнішньоекономічної діяльності і її державного регулювання закріплені у базовому законі "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991 р. Безпосереднє здійснення підприємствами зовнішньоекономічної діяльності регулюється державою в особі її органів, недержавних органів управління економікою (товарних, фондových, валютних бірж, торгових палат, асоціацій, спілок та інших організацій координаційного типу), самих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється для забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці та створення найсприятливіших умов для залучення економіки нашої держави до системи світового поділу праці та наближення її до ринкових структур розвинених країн світу. Для розвитку відзначених вище законів у наступні роки державні органи законодавчої і виконавчої влади України прийняли значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання всіх напрямків зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі торгівлі, науково-технічного співробітництва, сфери послуг, розрахункових, кредитних й інших банківських операцій. Розглянемо загальні функції державного регулювання, які логічно випливають з системи принципів ЗЕД, та їх розподіл між органами державного регулювання (табл. 2).

Таблиця 2

Принципи та функції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та їх розподіл між органами державного регулювання ЗЕД в Україні

Принцип та його зміст	Функції регулювання ЗЕД	Органи державного регулювання ЗЕД
	Створення нормативно-правової бази ЗЕД	Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства, Національний банк України, органи місцевого самоврядування
Суверенітету народу України у здійсненні ЗЕД	Організація і забезпечення її дотримання по всій території України	Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства, Національний банк України, відповідні підрозділи регіональних та місцевих органів державної влади
	Створення системи важелів для узгодження інтересів суб'єктів ЗЕД та держави, суспільства в цілому	Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України
Свободи зовнішньоекономічного підприємництва	Визначення переліку обмежень видів ЗЕД і зовнішньоекономічної правосуб'єктності, створення механізмів їх реалізації	Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, Національний банк України, Державна митна служба України, Державна податкова адміністрація України, регіональні та місцеві підрозділи центральних органів влади
	Запровадження системи оподаткування і управління її ефективністю	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України
Юридичної рівності і недискримінації	Забезпечення рівних прав для суб'єктів ЗЕД, сталості нормативно-правової бази, дотримання принципу незворотності дії закону, визначення підстав і наслідків відповідальності за порушення зобов'язань, системи моніторингу виконання зобов'язань	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України, Міністерство внутрішніх справ, Прокуратура України, НБУ та комерційні банки як уповноважені агенти валютного контролю
Верховенства закону	Узгодження нормотворчих функцій різних органів та рівнів влади, змісту нормативно-правових документів різних рівнів	Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Міністерство юстиції
Захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності	Створення системи захисту прав суб'єктів ЗЕД України	Верховна рада України, суди України, Міністерство закордонних справ, торговельно-економічні місії в складі дипломатичних представництв України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції
Еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів	Визначення підстав, організація процедури розслідувань, визначення покарань за порушення правил конкуренції	Міністерство економіки та питань європейської інтеграції, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, Державна митна служба

Конкретизуючи відомості, наведені в таблиці, слід вказати, що в Україні, в основному, закладено основні нормативно-правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності і створено систему її регулювання. Так, у Законі України "Про зовнішньоекономічну діяльність", Цивільному та Господарському кодексах України визначено склад суб'єктів ЗЕД та умови їх зовнішньоекономічної правоздатності. Низкою законодавчих та підзаконних актів спеціального змісту врегульовано порядок здійснення окремих видів ЗЕД, особливості відповідальності за порушення даного порядку і процесуальні аспекти її реалізації. Разом з тим необхідно звернути увагу на наявність певних протиріч у законодавчому забезпеченні здійснення ЗЕД та її регулювання.

Політика створення нормативно-правового поля ЗЕД має враховувати намагання нашої країни інтегруватися у світовий соціально-економічний простір і необхідність підвищення стабільності та

сприятливості вітчизняного законодавства для розвитку відповідних зв'язків. Однак досвід показує, що окремі дії уряду прямо суперечать вищевикладеним міркуванням, наприклад, порушення державних гарантій щодо незмінності законодавства в сфері спільного підприємництва, іноземного інвестування, функціонування території зі спеціальним режимом господарювання; окремі випадки – триразова зміна податкового законодавства у сфері міжнародного туризму у 2005 р., нераціональність податкової політики в сфері міжнародних фінансових операцій (лізингу, факторингу, форфейтингу), через яку ці види ЗЕД майже не здійснюються. Суверенну державну політику проводять органи державної влади і органи місцевого самоврядування, що утворюють складну систему регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Остання як суб'єкти регулювання включає Верховну Раду України; Президента України і його Адміністрацію; Кабінет Міністрів України; Національний банк України; Міністерство економіки й з питань європейської інтеграції України; Міністерство закордонних справ України; Державну митну службу України; Державну податкову адміністрацію України, Антимонопольний комітет України; Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі; Державну службу експортного контролю України; місцеві ради і їх виконавчі й розпорядницькі органи; місцеві державні адміністрації; територіальні підрозділи (відділення) органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України.

В межах компетенції центральних органів влади перебувають питання загального забезпечення ЗЕД, визначення інструментів державного регулювання та порядку їх застосування, формування фондів фінансових ресурсів для розвитку ЗЕД та інші засоби, які визначають найбільш важливі моменти здійснення ЗЕД. На рівні регіонів України соціально-економічне управління в сфері ЗЕД здійснюють обласні державні адміністрації (уряд Автономної Республіки Крим, міські адміністрації міст Києва і Севастополя). Так, згідно зі статтею 13 Закону України "Про місцеві державні адміністрації", до відання останніх у межах і формах, визначених Конституцією України й законами України, ставиться вирішення питань по регулюванню зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз кола функцій державного регулювання ЗЕД, які делеговані регіональним та місцевим органам влади і самоврядування, дозволяє стверджувати, що регулятивні важелі зміщені в бік ланки центральних органів влади. Це значно зужує можливості впливу більш низьких рівнів державного управління на розвиток ЗЕД, особливо на фоні централізації бюджетного процесу і відповідною нестачею власних коштів для здійснення регулятивних заходів. До речі, такий стан справ суперечить європейській регіональній політиці і навіть принципам бюджетного федералізму Російської Федерації.

Для запобігання подібним казусам у практиці державного регулювання ЗЕД високорозвинених країн використовуються різні системи ієрархізації законодавства, окремі елементи яких можна і доцільно впроваджувати в Україні. "Другий поверх" законодавства складають закони, які регулюють основні блоки ЗЕД: експортно-імпортні операції; митно-тарифну сферу; обслуговування зовнішньої торгівлі (закони про експортну інспекцію, страхування зовнішньої торгівлі, надзвичайні заходи з розвитку імпорту й розширення прямих інвестицій у Японії, банках, страховому бізнесі, цінних паперах, біржах та ін.); стандарти й технічні вимоги (закони про патенти, авторські права тощо). Важливою характеристикою даної системи є несуперечливість законів через чітке розмежування їх предметів.

Висновки. В умовах, коли першочерговими завданнями України в сфері ЗЕД виступають інтеграція у європейський простір, адаптація національного законодавства до норм і стандартів Європейського Союзу, подальше відкриття ринків і зняття штучних обмежень щодо продукції українських товаровиробників у ЄС, Росії й США; забезпечення найкращих умов для залучення іноземних інвестицій, врахування інтересів України при визначенні нових маршрутів транспортування енергоносіїв з Росії, створення максимально сприятливих умов для діяльності українських товаровиробників на ринках Азії, Африки й Латинської Америки, проблема удосконалення нормативно-правового забезпечення ЗЕД та її регулювання набуває надзвичайно великого значення. В цьому аспекті система розгляду особливостей державного регулювання ЗЕД шляхом конкретизації принципів ЗЕД та нормативно-організаційного механізму їх реалізації дозволяє виявити і зняти внутрішні протиріччя у відповідній системі законодавства ще на рівні основоположних засад.

Література

1. Вишняков А.К. Регулирование внешнеэкономической деятельности в Украине. / А.К. Вишняков – Харьков : ООО "Одиссей", 2005. – 256 с.
2. Державне регулювання економіки / [за ред. І.Р. Михасюка]. – Львів : Українські технології, 1999. – 640 с.
3. Коломацька С.П. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення. / С. П. Коломацька – К. : ВД "Професіонал", 2004. - 288 с.
4. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / [за ред. А.А. Мазаракі]. – К. : КНТЕУ, 2003. – 272 с.

Надійшла 10.09.2010